

УДК 37(09)(477)

Юлія Підвальна,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ОЛЕКСІЙ АНДРІЄВСЬКИЙ – ВИКЛАДАЧ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена аналізу педагогічної спадщини найбільш відомого педагога, громадського діяча О. Андрієвського, який зробив великий внесок у розвиток освіти. О. Андрієвський у гімназіях покращував умови життя учнів, удосконалював навчально-виховний процес, уклав рекомендації для викладання курсу російською мовою. Основну увагу звернено на окремі факти професійно-педагогічної діяльності О. Андрієвського щодо якісного забезпечення предмету викладання російської мови у гімназіях.

Ключові слова: О. Андрієвський, рекомендації, громадський діяч, навчально-виховний процес, учитель.

Статья посвящена анализу педагогического наследия наиболее известного педагога, общественного деятеля А. Андриевского, который сделал большой вклад в развитие образования. А. Андриевский в гимназиях улучшал условия жизни учеников, усовершенствовал учебно-воспитательный процесс, уклад рекомендации для чтения курса русского языка. Основное внимание приведено на отдельные факты профессионально-педагогической деятельности А. Андриевского по качественному обеспечению предмета русского языка в гимназиях.

Ключевые слова: А. Андриевский, рекомендации, общественный деятель, учебно-воспитательный процесс, учитель.

The article is devoted to the analysis of the pedagogical heritage of the most famous, public figure O. Andriievsky, which made a great contribution to development education. In gymnasium O. Andriievsky improved living conditions of students, perfected education process, concluded recommendations for teaching Russian. Great attention is paid the separate facts of the professionally-pedagogical activity of O. Andriievsky activity towards high-quality for teaching Russian in gymnasium.

Key words: O. Andriievsky, recommendation, public figure, perfected education process, teacher.

Вивчення минулого з погляду історико-педагогічних подій, що вплинули на становлення нових поглядів на процес навчання і виховання, теоретичної і практичної діяльності видатних педагогів, просвітників, має наукову і практичну цінність. Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою ретельного вивчення, неупередженої оцінки,

творчого осмислення кращих надбань української педагогічної думки із сучасних методологічних позицій.

Донині відсутнє ґрунтовне дослідження творчої спадщини О. Андрієвського як викладача російської мови. Окремі аспекти його діяльності висвітлено у публікаціях Н. Побірченко, С. Щербиної. Деякі праці містять інформацію про особистість О. Андрієвського у контексті національно-культурного руху ХІХ ст.

Наука та освіта на зламі тисячоліть оновлюється. Сьогодні абсолютною цінністю суспільства стає людина, а метою освіти – розвиток особистості. Освітні заклади прагнуть забезпечити всебічний розвиток здібностей та умінь дітей до навчання у вищих навчальних закладах. Освітній процес педагогіки розглядають як умову для самовизначення і саморозвитку особистості.

Освіта – це головний капітал, який має е своєму розпорядженні людина на ринку праці в індустріальному та інформаційному суспільстві. Тож вона є основою розвитку особистості, гарантією соціальної мобільності і стійкості випускників школи. Рівень освіти, який здобувається особистістю у вищому навчальному закладі, обумовлений цілями та потребами суспільства в системі знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадських якостей, сформованих у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, культури та мистецтва. Розбудова національної системи освіти вимагає удосконалення методів та прийомів навчання. Зазначимо, що освіта постійно відчувала політичний тиск, упереджене ставлення, особливо це стосувалося питань українського шкільництва [15, с. 1–9].

В умовах національно-культурного відродження України виняткового значення набувають питання подальшого розвитку освіти та науки, що відіграє важливу роль у нашому повсякденному житті та формуванні національної самосвідомості [5, с. 20–35].

Розглядаючи людину як суб'єкт навчання, виховання, розвитку особистості, держава великого значення надає освіті, що формує майбутнє кожної людини. Нині надзвичайно важливо зібрати, дослідити, узагальнити все краще з попереднього досвіду. – Н. Побірченко, зазначає, що відомі українські методисти-громадівці працювали переважно над удосконаленням методів та прийомів навчання російської мови. Серед таких методистів відзначаємо і О. Андрієвського [14, с. 285–298].

У педагогічній спадщині О. Андрієвського особливе місце посідає вивчення предмету російської мови. Після закінчення Київського університету Св. Володимира у 1866 році був призначений учителем російської мови та словесності у Катеринославську (нині місто Дніпропетровськ) жіночу гімназію.

Викладач географії та секретар педагогічного колективу Катеринославської жіночої гімназії Г. Донцов з великим задоволенням характеризує і описує педагогічні та історичні події, що відбувались у

Катеринославській жіночій гімназії у 1793–1882 роках [8, с. 1–7]. Навчання у гімназії проходило на високому рівні. Учителі в гімназії працювали за навчальним планом, розробленим Міністерством Народної Освіти. Програми та завдання для учнів гімназії передбачали опанування учнями необхідних для вступу у вищі навчальні заклади різних мов. Педагоги Катеринославської жіночої гімназії мали ступінь, звання. На доступному рівні проводились лекційні та практичні заняття. Заняття давали можливість краще здобувати знання, учні намагались досягнути вагомих результатів у науці. Катеринославська жіноча гімназія була сформована з восьми повних звичайних класів [9, с. 75–103]. Обов'язковими предметами були Закон Божий, латинська мова, французька мова, фізика і космографія, математика, малювання, німецька мова, географія, історія та російська мова [10, с. 255–355].

Важливим для учнів Катеринославської жіночої гімназії був предмет російської мови, який викладав досвідчений учитель О. Андрієвський. Курс російської мови допомагав правильно читати російською мовою та грамотно каліграфічно писати. О. Андрієвський уклав рекомендації викладання російської мови на цілий навчальний цикл для всіх семи класів, про які було повідомлено педагогічному колективу Катеринославської гімназії на засіданні педагогічної ради:

1. У першому класі спочатку у процесі навчання письма потрібно вивчати звук, а потім букву. Аналізувати просте речення, вказавши головні та другорядні члени речення. На вибір давати текст із навчального посібника, щоб зорієнтуватися, скільки тексту учні встигають законспектувати за урок. Учитель читав невеликий за обсягом текст, а учні конспектували. Після уроків завжди були заняття підготовчої групи. З учнями, які відставали у навчанні, учитель займався індивідуально. Домашнім завданням було вивчити напам'ять невелику за обсягом байку І. Крилова або текст на вибір.

2. У другому класі учні працювали з текстом. Учні аналізували речення, визначали частини мови та вивчали орфографію.

3. У третьому класі було введено розбір простого речення. На кожному практичному занятті учні вивчали напам'ять невеликий за розмірами вірш або текст. Диктант писали не більше чотирьох разів на рік.

4. У четвертому класі учні розбирали складне речення та пояснювали вживання графічних знаків на письмі, виконували мовні вправи. Учитель в учнів формував уміння відповідати російською мовою, відповідь повинна бути правильною не лише синтаксично, а й логічно. Під керуванням вчителя російської мови учні опрацьовували та вивчали напам'ять з хрестоматії твори різного стилю.

5. У п'ятому класі програма з російської мови найскладніша – учні повторювали та закріплювали матеріал, вивчений у попередніх класах. Для граматичного розбору вчитель давав уривки із творів Нестора Літописця, які реалізували, крім навчальної, і виховну мету. Важливим для навчання

учнів у п'ятому класі було ознайомлення з творчістю О. Пушкіна, учні вивчали напам'ять його поезії.

6. У шостому класі О. Андрієвський радив привчати дітей самостійно справлятися із серйозним завданням. Учні разом з учителем читали та переказували статті М. Ломоносова, твори «Слово о полку Игорім», «О пользе книг церковных» та ін. У шостому класі учні вивчали комедію «Недоросль».

7. У сьомому класі повторювалась граматику російської мови. Учні читали твори О. Пушкіна «Євгеній Онегин», «Борис Годунов», «Скупой рицарь», комедії «Горе от ума», «Ревизор». Вчитель вимагав пояснити зміст прочитаного [10, с. 255–355].

При вивченні курсу російської мови у Катеринославській жіночій гімназії О. Андрієвський великого значення надавав індивідуальним, самостійним та груповим завданням. Умовами формування в учнів знань російської мови є цілісність, безперервність і системність, відповідність рекомендацій та структури навчально-виховного процесу [9, с. 75–103].

О. Андрієвський уміло викладав весь навчальний матеріал, цінував свою викладацьку майстерність, чітко володів мовним багатством, у нього була непереможна любов до науки, зокрема до російської словесності. Педагог віддавав всю свою любов дітям, навчав любити Батьківщину, батьків рідних, оточуючих. На думку самого О. Андрієвського, його педагогічна діяльність протягом довгого життєвого шляху була суперечливою, багатовимірною, зміст і характер її змінювалися під впливом суб'єктивних і об'єктивних обставин. Вже у лютому 1873 року педагог О. Андрієвський був запрошений Одеським навчальним відділом приступити на посаду вчителя російської мови в Одеську другу гімназію.

Про викладання курсу російської мови в Одеській другій гімназії на перших лекціях, які він читав для студентів О. Андрієвський зауважив: «Буде правильно навчити дітей розвивати пам'ять не тільки на уроках російської мови, а на всіх уроках, виробити в учнів уміння логічно мислити і робити по закінченню прочитаного матеріалу висновки» [12, с. 1–15]. Щоб пояснити новий матеріал О. Андрієвському на уроках доводилось докласти значно багато зусиль, а інколи й приходилось додатково працювати з учнями після уроків. В архівах Одеського навчального відділу зазначено, що видатного педагога О. Андрієвського 1876 році відзначили за найкращі педагогічні труди у викладанні російської мови в Одеській другій гімназії, зокрема зауважено, що О. Андрієвський якісно володіє широким колом знань, умінь та навичок» [12, с. 1–15].

29 квітня 1878 року О. Андрієвський перериває свою педагогічну діяльність в Одеській другій гімназії. За його творчу, громадську і педагогічну діяльність в Одеській другій гімназії О. Андрієвському видали 150 рублів річного окладу на його особисті потреби [12, с. 1–15].

Особливою заслугою О. Андрієвського було видання підручника для студентів першої Київської гімназії «Е. А. Баратынский (1800–1844): преподавателем Киевской первой гимназии». У підручнику педагог описує свою систему і вивчає історію та автобіографії російського письменника Е. Баратинського. При підготовці цього підручника О. Андрієвський поставив перед собою мету, щоб за допомогою підручника діти навчилися читати російською мовою, запам'ятовувати і зосереджувати увагу на прочитаному матеріалі, давати чіткий аналіз висвітлених питань. О. Андрієвський ознайомлював учнів Київської першої гімназії з цією книгою на уроках російської мови. Педагог залучав студентів вивчати та шанувати творчість російських письменників, викладаючи російську мову, педагог ознайомлював учнів з історією рідного краю, навчав учнів любити природу, рости дерева, дбайливо ставитись до рідного міста [4, с. 1–98].

15 серпня 1881 року О. Андрієвський укладає угоду з керівництвом Київської Володимирської Кадетської воєнної гімназії про читання ним курсу російської мови. О. Андрієвському запропонували місце на штатній основі. Педагог використовував багатий матеріал підручників, розробляв методичні рекомендації, проводив цікаві лекції. Спочатку учні Володимирської Кадетської воєнної гімназії вивчали граматику, вчилися правильно володіти лексиною, читати тексти російською мовою різні за змістом, писати та формувати правильно речення. Своєю педагогічною працею О. Андрієвський був задоволений, з великим інтересом працював та слідкував за новими введеними формами, методами та завданнями, які поступово впроваджував у навчання з російської мови. З точки зору педагога курс російської мови є найважливішим предметом у навчанні в школах та вищих навчальних закладах. У Володимирській Кадетській воєнній гімназії О. Андрієвський довго не затримався, але за той час провів 12 уроків російської мови, і зарекомендував себе як педагог, який турбувався про освіту. За цей короткий час навчив учнів каліграфічно писати, виразно читати російською мовою, на практичних заняттях брати активну участь, навчив самостійно користуватися навчальним матеріалом, використовувати для читання та письма різні джерела [6, с. 257].

На думку О. Андрієвського, у Київській другій гімназії щороку збільшувався кмітливий творчий педагогічний персонал, впроваджувалися нові дисципліни, розширювались навчальні аудиторії. Видатний педагог не лише читав уроки російської мови, а й згуртовував колектив, захищав інтереси Київської другої гімназії, був ініціатором з'їздів, курсів для вчителів гімназій, організатором вчительського колективу. Головним засобом розумового розвитку учнів у гімназії було навчально-методичне забезпечення. З цією метою він проводив досить цікаві заходи: це відкриті уроки, перевірка знань учнів після уроку, виховні заходи. О. Андрієвським було розроблено плани занять, навчальні підручники, методичні посібники для вищих навчальних закладів. Зазначимо що О. Андрієвський не тільки педагог, а й дослідник: рекомендував сміливіше запроваджувати

самостійні письмові роботи, забезпечувати тісний зв'язок гімназії з громадським життям. На думку педагога, самостійні роботи були надзвичайно важливими у гімназії, оскільки активізували розумовий розвиток учнів, формували спостережливість, вчили послідовно викладати свої думки, допомагали закріпленню тих знань, якими наділило їх життя.

Навчання курсу російської мови, на думку О. Андрієвського має бути наочним, бо саме тоді воно стає досяжним для учнівського розуміння, сприяє розвитку у дітей спостережливості та мислення у певний момент уроку [7, с. 8].

Отже О. Андрієвський був справжнім педагогом, тактовним, чуйним, добрим, справедливим, співчував та допомагав колегам, любив свою роботу.

Після Києва О. Андрієвський переїздить у місто Златополь, знаходить собі подібну роботу і розпочинає діяльність викладачем російської мови та інспектором у Златопольській гімназії, де навчав освіти та виховував в учнів знання, уміння та навички, необхідні їм для спілкування у повсякденному житті й достатні для вивчення суміжних дисциплін та продовження освіти. Викладачі гімназії зробили вагомий внесок у розбудову української національної освіти і культури. Це – член Кирило-Мефодіївського братства Олександр Тулуб, український письменник Григорій Грушевський, педагог, історик, публіцист, інспектор гімназій Олександр Андрієвський та статист, етнограф, фольклорист, прогресивний діяч Олександр Русов. Вчителюючи тут О. Андрієвський зробив багато цікавого та незабутнього для викладачів та студентів [11, с. 1–90].

У процесі навчання викладач О. Андрієвський акцентував увагу на організації навчальної діяльності, передбачаючи передачу, сприймання, осмислення, запам'ятовування інформації, використаної на лекційному та практичному заняттях. Спираючись на власний педагогічний досвід і досвід активної просвітницької діяльності, О. Андрієвський у книзі «Историческая записка о Златопольской гимназии» присвятив історії виникнення Златопольської гімназії та системі освіти. Значну частину праці О. Андрієвський проаналізував вивчення дисциплін. Він зауважував, що вчительська майстерність має досягти такого рівня, аби учні довіряли учителю, керувалися б його порадами, розвивалися під його наглядом, щоб між учителем та учнем завжди була взаємодія. О. Андрієвський був професійним і знаменитим педагогом, він любив і знав свій фах, був вимогливим до себе і учнів. На думку О. Андрієвського, викладач має забезпечувати та поєднувати цікавий виклад та доступність матеріалу. Він вів культурну і виховну роботу, займався фізичним вихованням та трудовою діяльністю учнів, щосуботи та щонеділі влаштовував літературно-музичні вечори, до яких приєднувалася вся златопольська інтелігенція, вчені, поети, художники, прозаїки, артисти, студенти, звичайні люди, які обговорювали питання науки, освіти, творчості, громадського та політичного життя країни. О. Андрієвський з часом

керував учнівськими оркестрами, не знаючи нотної грамоти, але маючи прекрасний слух [2, с. 421–422].

У Златопольській гімназії перевагу віддавали активним методам навчання, спрямованим на формування в учнів самостійності, гнучкості, варіативності, критичності мислення. Особливих результатів у навчанні російської мови учні набували вже на першому курсі, але кожен із них мав план на наступний навчальний рік [3, с. 66]. За гарні сумлінні педагогічні труди у викладанні російської мови О. Андрієвського нагородили відзнакою в сумі 250 рублів. Педагог був щасливий і гордився тим, що йому дали таку гарну нагороду [12, с. 1–15].

У 1890 році із Златопольської гімназії О. Андрієвський перевівся працювати викладачем російської мови у Фундукліївську жіночу гімназію. Звичайно багато сили, терпіння, енергії педагог залишив, працюючи у попередніх навчальних закладах. Але ця діяльність О. Андрієвського не лишилася поза увагою [13, с. 15]. Освіта включає комплекс поступальних процесів, за допомогою яких учні розвивають свої здібності, збагачують свої знання та удосконалюють і застосовують їх у своїх потребах [16, с. 27]. Враховуючи потребу у жіночій освіті, на перспективу у Фундукліївській гімназії вивчали предмети трикласним і двокласним курсом, пропонували ввести, крім російської мови, нові предмети: Закон Божий, читання, граматику, арифметику, танці, педагогіку, німецьку мову, французьку мову, фізику, коротку російську історію, географію, домашнє господарство, досліднє навчання, рукоділля. З кожним навчальним роком жіноча освіта набувала високого рівня, кількість учнів збільшувалась. Невід'ємною частиною розвитку педагогічної жіночої освіти стало вивчення навчального запланованого курсу. Для досягнення цієї мети О. Андрієвський у Фундукліївській гімназії пропонував різноманітні методи і прийоми, що допомагали точніше засвоїти матеріал [1, с. 22–27].

На початку ХІХ ст. О. Андрієвський був одним з найкращих педагогів, які викладали російську мову у різних навчальних закладах. О. Андрієвський мав гарні дружні стосунки з учнями, допомагав їм у вирішенні різних питань, що стосувалися навчального плану, вивчав характерні риси кожного зі своїх учнів. Найефективнішою формою навчального процесу педагог вважав навчання в групах. О. Андрієвський звертав увагу, що групування дітей в кожному класі може бути різноманітним. Воно має велике значення для морального та фізичного розвитку учнів, допомагає їм визначитися, пізнати кожного, ставитися один до одного ввічливо, з пошаною. О. Андрієвський вказував на важливість давати більше часу дітям працювати групами після занять, змушувати якнайбільше мислити над заданим домашнім матеріалом [4, с. 1–98].

О. Андрієвського ми можемо описати, що він як педагог любив свою викладацьку роботу, незважаючи на будь які труднощі, свою педагогічну майстерність, поступово досягав своєї мети [4, с. 1–98].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александровский Г. Историческая записка о состоянии Киево-Фундуклиевской гимназии 1860–1910 / Г. Александровский. – Киев, 1911. – С. 156.
2. Алексей Александрович Андрієвський (Некролог) // Киевская старина 1902 г. – № 7–9. – С. 413–431.
3. Андриєвський А. А. Историческая записка о Златопольской гимназии / А. А. Андриєвський. – К. : 1887. – 66 с.
4. Андриєвський А. А. Е. А. Баратынский (1800–1844). Речь чтений на акте 13 октября 1893 г. преподавателем Киевской первой гимназии / А. А. Андриєвський. – Київ, 1900. – 98 с.
5. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія / Л. Д. Березівська. – К. : 2008 – 406 с.
6. Дело Владимирского Киевского Кадетского корпуса об определении в гимназию воспитателей учителей и других лиц и о переводе их в воено учебное ведомство на штатной должности 1881 гг. – ДАК – Ф. 387. – Оп. 1. – Спр. 606. – Арк. 257.
7. Дело о назначении А. А. Андриевского преподавателем русского языка у Киевской второй гимназии 1881–1884 гг. – ЦДІАУК Ф. 442. – Оп. 519. – Спр. 122. – Арк. 8.
8. Донцов Г. В. Историческая записка о Екатеринославской гимназии сь 1793–1882 / Г. В. Донцов. – Екатеринославль, 1882. – 72 с.
9. Краткий отчет Екатеринославской гимназии за 1881–1882 гг. Екатеринославль, 1883. – 103 с.
10. Локоть О. Столетие Екатеринославской гимназии 1805–1905 / О. Локоть. – Екатеринославль, 1908. – 355 с.
11. Затока В. В. Златопольська гімназія: сторінки історії / В. В. Затока. – Кіровоград, 1998. – 90 с.
12. Министерство народного просвещения попечителя Одесского учебного округа. Канцелярия. Одесса. За 1865–1896 гг. – ДАК – Ф. 90. – Оп. 1. – Спр. 1236. – Арк. 15.
13. Министерство народного просвещения попечителя Одесского учебного округа. Канцелярия Одесса 1886 гг. – Ф. 90. – Оп. 1. – Спр. 1236. – Арк. 15.
14. Побірченко Н. С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : монографія / Н. С. Побірченко. – К. : Науковий світ, 2002. – 331 с.
15. Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / А. В. Троцько, В. І. Лозова, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна. – Х. : 2011. – 408 с.
16. Яременко Л. Фінансування як функція управління вищою освітою / Л. Яременко // Рідна школа. – 2010. – № 12. – С. 26–29.